

Sociální zabezpečení

3. Systém řízení a financování SZ; subjekty SZ

FSS MU – Katedra sociální politiky a sociální práce

Financování systému SZ v ČR

➤ **dvoupilířový systém:** veřejný x dobrovolný soukromý

❖ veřejný pilíř: založený na průběžném financování, kdy pojištěnci platí povinné pojistné do systému sociálního pojištění

❖ dobrovolný soukromý pilíř: využívá se ve formě penzijního připojištění a komerčního důchodového pojištění, poskytovaného komerčními pojišťovnami v rámci životního pojištění

➤ **Základem financování sociálního zabezpečení v České republice je průběžné financování (systém "pay as you go") v rámci veřejného pilíře (sociální pojištění) - jeho zdrojem je:**

❖ povinný příspěvek na sociální zabezpečení a státní politiku zaměstnanosti, ten je příjmem státního rozpočtu (upraveno zákonem č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti); dávky hrazeny z prostředků vybraných v témže období zahrnuje:

- pojistné na důchodové zabezpečení – speciální samostatný účet státního rozpočtu (rezervy pro důchodovou reformu)
- pojistné na nemocenské pojištění
- příspěvek na státní politiku zaměstnanosti

❖ zákon stanovuje také: poplatníky pojistného x vyměřovací základ x rozhodné období x sazby pojistného x odvody pojistného

❖ je uplatňována mezigenerační solidarita (vertikální i horizontální)

❖ nevýhody – současný demografický vývoj

➤ dalším zdrojem financování systému jsou daně (přímé i nepřímé)

➤ **tři typy poplatníků:**

- ❖ zaměstnavatelé – fyzické nebo právnické osoby, což jsou organizace (více než 25 zaměstnanců) a malé organizace (aspoň jeden zaměstnanec), dále organizační složky státu se zaměstnanci v pracovním poměru nebo na základě dohod a služební úřady se státními zaměstnanci
- ❖ zaměstnanci – okruh osob jako poplatníci pojistného stanoven zákonem č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti: v pracovním poměru, na dohody, členové družstva, jmenované osoby do funkcí, soudci, poslanci, členové vlády, státní zaměstnanci atd.
- ❖ osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ) – stanoveny zákonem o důchodovém pojištění; jsou povinny platit pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

➤ **výše pojistného:**

- ❖ stanoví se procentní sazbou z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období

➤ **rozhodné období:**

- ❖ u zaměstnanců kalendářní měsíc, za který se pojistné platí
- ❖ u OSVČ kalendářní rok, za který se toto pojistné platí

➤ **vyměřovací základ:**

- ❖ zaměstnavatel ► částka odpovídající úhrnu vyměřovacích základů jeho zaměstnanců
- ❖ zaměstnanec ► úhrn příjmů, které jsou předmětem daně z příjmu fyzických osob podle zákona o daních z příjmů, které nejsou od této daně osvobozeny (vyměřovacím základem je úhrn příjmů zúčtovaných zaměstnavatelem zaměstnanci v souvislosti s výkonem zaměstnání)
- ❖ do vyměřovacího základu zaměstnance se nezahrnují tyto příjmy:
  - náhrada škody podle zákoníku práce
  - odstupné, odchodné a odbytné poskytované na základě zvláštních právních předpisů a odměna při skončení funkčního období
  - věrnostní příplatek horníkům
  - náhrada výdajů poskytovaných zaměstnancům v souvislosti s výkonem zaměstnání
  - odměny vyplácené podle zákona o vynálezech a zlepšovacích návrzích, pokud vytvoření a uplatnění vynálezu nebo zlepšovacího návrhu nemělo souvislost s výkonem zaměstnání
  - náhrada mzdy při výkonu služby v ozbrojených silách a civilní služby
  - jednorázová sociální výpomoc poskytnutá zaměstnanci k překlenutí jeho mimořádně obtížných poměrů vzniklých v důsledku živelné pohromy, požáru, ekologické nebo průmyslové havárie nebo
  - jiné mimořádně závažné události
  - pojistné zaplacené zaměstnavatelem za zaměstnance podle zákona č. 589/1992 Sb.

❖ osoba samostatně výdělečně činná

- pro pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti je částka, kterou si osoba samostatně výdělečně činná určí, ne však méně než 50 % daňového základu podle zákona o daních z příjmů z podnikání a z jiné samostatné výdělečné činnosti
- vyměřovací základ osoby samostatně výdělečně činné je nejméně součin nejnižšího měsíčního vyměřovacího základu a počtu kalendářních měsíců příslušného kalendářního roku, v nichž byla výdělečná činnost vykonávána

➤ **sazby pojistného**

❖ zaměstnavatel: 24,8 % z úhrnu vyměřovacích základů zaměstnanců, z toho 2,1 % na nemocenské pojištění, 21,5 % na důchodové pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti

❖ zaměstnanec: 6,5 %

❖ OSVČ: 29,2 % na důchodové pojištění a státní politiku zaměstnanosti, z toho 28 % na důchodové pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti + 2,1 % na nemocenské pojištění (je-li ho ovšem OSVČ dobrovolně účastna)

➤ **odvody pojistného**

❖ zaměstnavatel je povinen odvádět i pojistné, které si platí zaměstnanec; pojistné odvedené za zaměstnance srazí zaměstnavatel z jeho příjmů

❖ OSVČ odvádí pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, nebo zálohy na něj příslušné okresní správě sociálního zabezpečení

- **system fondového (kapitálového) financování** (v ČR jen v omezené míře v podobě dobrovolného soukromého připojištění)
- kapitalizovaný fond sociálního zabezpečení na pojišťovacím principu – je tvořen individuálními příspěvky pojištěnců – tvorba kapitálových rezerv pro případ určité sociální události (spoření na stáří) - individuální účty, z nichž čerpají vlastní naspořené finanční prostředky v případě sociální události
- spravují pojišťovny - hospodaření s finančními prostředky tak, aby zabránily znehodnocení úspor a naopak investovaly a zhodnocovaly vložené finance na budoucí výplatu dávek
- ale zákonem vymezené způsoby zhodnocování finančních prostředků (investování do státních dluhopisů nebo málo rizikových cenných papírů) - podléhá státnímu doзору
- riziko špatných investic, neúměrného růstu inflace, defraudace kapitalizovaných fondů sociálního zabezpečení (chilský důchodový systém)
- výhody – nepodléhá tak významně demografickému vývoje - neuplatňuje se princip solidarity, možnost vyššího zhodnocení vložených prostředků
- **financování sociálních služeb**
- nutno rozlišit financování příspěvku na péči = dávka (vyplácí ÚP ze státního rozpočtu) a financování služeb (aktivit)
- služby – dotace ze státního rozpočtu, z rozpočtů územně samosprávných celků, darů a poplatků uživatelů, případně projektů z ESF

➤ financování zdravotní péče

- systém českého zdravotnictví a zdravotní péče – vícezdrojové financování (veřejné a soukromé)
- veřejné zdroje = veřejné zdravotní pojištění, státní a místní rozpočty
- soukromé zdroje = přímé platby občanů, soukromé zdravotní pojištění, prostředky neziskových organizací apod.
- všeobecné zdravotní pojištění – vznik 1993 na základě pojišťovacího principu (neudržitelnost financování ze státního rozpočtu)
- zdravotní pojišťovny jako instituce k výběru peněz od plátců – výběr dobrovolný, ale nějaký zástupce z řad pojištěných obligatorní
- plátcí pojistného: pojištěnci, zaměstnavatelé, stát
- pojištěnci: zaměstnanci, osoby samostatně výdělečně činné a osoby s trvalým pobytem na území ČR nespádající do výše uvedených kategorií
- zaměstnavatelé: plátcem části pojistného za své zaměstnance (2/3 za zaměstnance, zaměstnanec pak 1/3)
- stát za: nezaopatřené děti, poživatele důchodů, ženy na mateřské a rodičovské dovolené, uchazeče o zaměstnání, osoby pobírající dávku pomoci v hmotné nouzi, osoby ve výkonu zabezpečovací detence, vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody (počet těchto osob představuje více jak jednu polovinu všech pojištěnců)

Subjekty sociálního zabezpečení - řízení

Centrální instituce

❖ Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)

- sociální zabezpečení na národní úrovni, tvůrce politiky a legislativy v oblasti SZ
- řídí a kontroluje výkon státní správy v SZ, koncepční politika, ochrana veřejného zájmu
- kompetence MPSV - sociální politika (problematika zdravotně postižených, sociální služby, sociální dávky, rodinná politika apod.), sociální pojištění (důchody, nemocenské, apod.), oblast zaměstnanosti (trh práce, podpora zaměstnanosti, zahraniční zaměstnanost apod.), pracovněprávní legislativa, bezpečnost a ochrana zdraví při práci, rovné příležitosti pro ženy a muže (genderová problematika), evropská integrace a oblast čerpání finanční pomoci z fondů Evropské unie (EU)
- Mezi organizace podřízené MPSV patří Úřad práce ČR (ÚP ČR), Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ), Státní úřad inspekce práce (SÚIP) a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (ÚMPOD).
- MPSV je zřizovatelem pěti ústavů sociální péče

❖ Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ)

- samostatná organizační složka státu, správce a výplatce pojistných dávek SZ
- metodické vedení okresních správ a kontrolní činnost; účetní jednotka SZ
- proces rozhodování; výplata dávek SZ do ciziny; vedení registru pojištěnců

- působnost v oblasti lékařské posudkové služby
  - úkoly vyplývající z mezistátních úmluv o sociálním zabezpečení a podle koordinačních nařízení Evropské unie je styčným místem vůči zahraničním institucím
  - rozhoduje o odvoláních ve věcech, v nichž v prvním stupni rozhodla okresní správa sociálního zabezpečení
- ❖ Generální Úřad práce – koncepční, kontrolní a metodická činnost v oblasti politiky trhu práce a řízení systému nepojistných sociálních dávek (SSP dávek a dávek sociální pomoci – hmotné nouze)
- zajišťuje ministerstvu podklady pro zpracování koncepcí a programů státní politiky zaměstnanosti
  - spolupracuje se správními úřady, samosprávnými celky, orgány sociálního zabezpečení, orgány pomoci v hmotné nouzi, orgány státní zdravotní správy, zaměstnavateli apod.
  - přijímá opatření na podporu a dosažení rovného zacházení bez ohledu na pohlaví, národnost etnický původ, sexuální orientaci, zdravotní stav apod.
  - spolupracuje s ministerstvem na rozvíjení mezinárodních vztahů
  - uděluje a odnímá povolení ke zprostředkování zaměstnání agenturám práce a vede jejich evidenci
  - zajišťuje poskytování hmotných podpor na vytváření nových pracovních míst a hmotnou podporu rekvalifikace

- zajišťuje kontrolní činnost státu - např. dodržování bezpečnosti práce nebo boj s nelegálním zaměstnáváním ► kontrolní činnost v oblasti zaměstnanosti se nově slučuje pod Státní úřad inspekce práce (zprísňuje se postih za výkon nelegální práce, maximální částka pokuty se zvyšuje z 10 000 Kč na 100 000 Kč - pořádkovou pokutu až do výše 10 000 Kč je možné uložit člověku, jenž se zdržuje na pracovišti kontrolované osoby a vykonává pro ni práci, za to, že odmítne osvědčit svou totožnost a prokázat legálnost pracovněprávního vztahu; zvyšuje se i maximální částka pokuty za umožnění výkonu nelegální práce z 5 milionů Kč na 10 milionů Kč)
- ❖ Ministerstvo obrany – SZ pokud jde o vojáky z povolání
- ❖ Ministerstvo vnitra – SZ pokud jde o příslušníky Policie ČR, Hasičského záchranného sboru ČR a příslušníků ostatních ozbrojených bezpečnostních sborů a bezpečnostních služeb
- ❖ Ministerstvo spravedlnosti – SZ pokud jde o příslušníky Vězeňské služby ČR
- ❖ Ministerstvo zdravotnictví – veřejná zdravotní politika, veřejné zdravotní pojištění

Funkční decentralizace správy a řízení systému SZ

- ❖ pravomoci jsou přenášeny na specializované nebo nesespecializované veřejné orgány (instituce), na poloveřejné orgány (např. organizace zaměstnavatelů či odborové svazy), ziskové subjekty (komerční, vykonávající činnosti v oblasti SZ za úplatu) či neziskové organizace (oblast sociální práce)
- ❖ okresní správy sociálního zabezpečení (OSSZ, případně PSSZ v Praze a MSSZ v Brně) – administrátor pojistných dávek SZ; proces rozhodování a odborná pomoc občanům a zaměstnavatelům; správa dávek důchodového a nemocenského pojištění
- ❖ Úřad práce ČR – krajské pobočky s kontaktními pracovišti
  - administrace a výplata nepojistných dávek SZ; politika zaměstnanosti
  - jejich role velmi obdobná jako role GŘ ÚP, pouze na regionální (lokální) úrovni
  - zpracování koncepcí vývoje zaměstnanosti ve svém obvodu, statistiky, rozborů a výhledy; vyhodnocování situace na regionálním trhu práce
  - přijímá opatření na ovlivnění poptávky po práci a její nabídky
  - zajišťuje zprostředkování zaměstnání uchazečům - vyplácí podporu v nezaměstnanosti a podporu při rekvalifikaci
  - zabezpečuje uplatňování nástrojů aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti
  - zajišťuje příspěvky pro zaměstnavatele na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením
  - vede evidenci volných pracovních míst a evidenci uchazečů o zaměstnání a tyto se snaží propojovat; dále evidenci osob se zdravotním postižením a evidenci cizinců

- vykonává kontrolní činnost
  - zabezpečuje činnost evropských služeb zaměstnanosti
- ❖ obce jsou typickými a nejmenšími samosprávnými jednotkami státu - vykonávají místní samosprávu
- ▶ místní sociální opatření regionálního charakteru; zároveň působí jako „prodloužená ruka“ státu
  - ▶ implementují státní sociální politiku na místní úrovni (distribuce dávek a služeb) ▶ tj. vykonávají státní správu v přenesené působnosti
- výhodou pravomocí obcí je to, že obecní úroveň je blíže občanům, znalost konkrétního prostředí a obyvatel umožňuje i lepší řešení problémů
  - výkon sociální práce
- ❖ zaměstnavatelé – důležití v oblasti financování SZ, dále poskytovatelé dalších sociálních výhod a bonusů; pověřeni i krátkodobými platbami dávek sociálního zabezpečení (nemocenská, ošetřovné atd.)
- ❖ zapojují se do sociálního zabezpečení nejen jako plátcí sociálního pojištění za své zaměstnance, ale stále častěji vytvářením sociálních programů pro své zaměstnance jako součásti vlastní podnikové kultury ▶ např. zřízení Fondu kulturních a sociálních potřeb, podpora zaměstnaneckých obědů, rekondiční pobyty pro zaměstnance, výsluhové benefity apod.
- ❖ jejich povinností je naplňovat legislativní požadavky státu, zabezpečovat opatření v bezpečnosti práce, pracovní doby, odměňování
- ❖ poskytují dobrovolná opatření, směřující k zaměstnancům (příspěvky na důchodové připojištění, firemní školky, vzdělávání zaměstnanců, podpora ozdravných pobytů)

- ❖ zdravotní pojišťovny – ziskové organizace, komerční, které jsou přizvány ke správě veřejného zdravotního pojištění např. Všeobecná zdravotní pojišťovna – úhrada některých služeb v rámci SZ – např. sociální služby
- ❖ příspěvkové organizace – výkon sociální práce v zájmu samospráv, určité oblasti sociální práce
- ❖ neziskové organizace a občanské iniciativy – výkon sociální práce, sociální služby
  - jejich výhodou oproti státním či komerčním institucím je to, že mají blíže ke klientům, rozumějí lépe problémům a jsou schopny efektivněji řešit
  - neziskové organizace ► jejich hlavním kritériem je uspokojování veřejného zájmu; dělí se na svépomocné a prospěšné
  - občanské iniciativy ► základním principem je vzájemná pomoc a dobročinnost, za tímto účelem jsou zakládány různé spolky; jsou zásadní pro rozvoj občanské společnosti a jsou významným partnerem státu
- ❖ církev a jiné náboženské skupiny
  - poskytují duchovní službu a roli hrají i v oblasti mravního a vzdělanostního rozvoje společnosti
  - působí zejména v oblasti zdravotnictví, vzdělávání a sociálních služeb jako alternativa ke státním a soukromým zařízením
  - spojují ve své činnosti pozornost věnovanou duchovní službě s charitativní péčí o potřebné
  - velkou roli sehrávají neformální církevní společenství ► lidé z jedné farnosti, jejíž členové si poskytují vzájemnou pomoc a podporu

Kontrolní úkoly

1. Jaké jsou způsoby financování systému sociálního zabezpečení a jejich výhody a nevýhody?